

IN MEMORIAM FLORIS JESPERS *

Floris Jaspers het op Goeie Vrydag van hierdie jaar gesterf. 'n Tipiese sterfdag voorwaar vir iemand wat eens aan 'n joernalis die volgende verklaar het: „Ensor spot met Christus. Ge moogt zoo 'n groot godshater zijn als ge wilt, maar als ge Christus voorstelt, moet ge dit met eerbied doen. Daarin bestrijd ik Ensor”.

Op die dag van sy begrafnis ontvang ek die doodsbrief. Op die agterkant daarvan skryf sy seun Mark: „Ik heb mijn vader nog verleden week kunnen ontmoeten... Alles is plotseling gebeurd. Het was 2 uur 's nachts en hij zat nog brieven te schrijven. Hij is staande gestorven, hij had er de hekel aan er te moeten aan denken dat hij in een bed zou kunnen sterven. 48 uren tevoren heeft hij ons verzekerd dat hij *nu* de mooiste dingen van zijn leven zou maken. Zonder er iets van te weten is hij van ons heengegaan”.

Dit is dan die rede waarom die openingswoord tot hierdie tentoonstelling, waarvoor die departement Kunstgeskiedenis van die Potchefstroomse Universiteit my opgekommandeer het, die karakter moet aanneem van 'n *In Memoriam*. Ek sal hierby verplig wees, en dit is eintlik onaangenaam, om ook te veel oor my eie persoontjie te praat, maar dit is al middel wat daar is om die *mens* Jaspers van agter sy skilderye te voorskyn te laat kom. Al die res is kunstgeskiedenis, en dit sal ek dan ook in hande van die bevoegde departement laat.

Laat my dan toe om te begin met 'n gedig van 'n troue vriend uit Jaspers se jeug. Hierdie gedig gee die Vlaamse situasie weer en bespaar my bitter en onbesonne uitlatings daaromtrent:

DE PROFUNDIS deur Paul van Ostaijen.

*Wij zijn de overwonnenen
op de zuiderstrook der lage landen langs de zee.
De zee was niet ons goed,
al schuren hare zoute waatren zuiver ons strand
van bitterheid.
Soms is een plant ons goed nog
en dieren.
Ik meen daarmee buiten de paarden,
schepershonden van Mechelen of Groenendaal*

*die, na de schilders, de roem van Vlaanderen
over de grenzen dragen.
Herkennen zij in ons hun maats
der volle maat
van slagen?
Zien paardenogen, aan wier staren
het denken om het leed verglijdt,
in de verte
de ster die ons niet begeleidt?
Om de geraniën, die aan de vensters onzer hoeven
God roepen
met haar meekraplakken stemmen,
schokt de stilte en het verstarren.*

„die, na de schilders, de roem van Vlaanderen
over de grenzen dragen.”

Hoe sou ek kon vermoed het dat Jespers een van hulle sou wees, toe ek as 'n skoolseun sowat ses-sewe jaar na Van Ostaijen se dood met 'n klein hartjie voor die huisdeur van die Marialei 40 in Antwerpen gestaan het? Ek is daar om 'n toe heeltemal onverkrygbare volledige uitgawe van Musichall in hande te kry. My onderwyser vra 'n skripsie en ek het sommer die groot Paul gekies. Na heelwat pogings elders het Paul, oudste seun van Floris, wat die digter se naam gekry het, my laat weet dat ek maar kan kom om die eerste uitgawe te raadpleeg. Ek sit nou aan 'n lang swart moderne tafel besaaid met werke van die digter. Alles het gereed gelê. Ek kon maar begin. Aan die ander end van die tafel staan 'n klavier en daarlangs 'n tjello. Mevrouw Jespers staan tussen tafel en klavier. Sy is 'n Walin, en voor ek daar agter gekom het — want sy het 'n onberispelike Nederlands gepraat — sê Jespers op 'n keer: „'t Zijn allemaal strijders voor Vlaanderen, maar als ze trouwen, is 't met een Walan”. Sy stel my die vraag: „Burssens beweer dat Van Ostaijen surrealis sou geword het as hy nog gelewe het. Wat dink jy daarvan?” Ek het ontken en daarmee was ek opgeneem in 'n wêreld van kuns en literatuur. Die wêreld van Burssens, Elsschot, Gijsen... Dié dag het ek Jespers nie gesien nie. Hy skilder snags en was toe aan die slaap. Vroeër het hy op daardie tjello gespeel: „Vijftien jaren lang heb ik violoncel gespeeld. Daardoor wilde ik me vrij maken omdat ik niet wilde schilderen zoals de mensen het gaarne hebben”.

In daardie Jespers-gesin bring ek stukke van my nagte deur. My ouers is — en ek dank die Here daarvoor — streng. Met bewende hand reik ek my moeder 'n briefie aan: „Ik bevestig hiermede dat uw zoon Fred heden avond 7 December den avond heeft doorgebracht bij ons . . . en het huis verlaten heeft, na drukke besprekingen over letterkunde, om 1½ u. Ik durf hopen dat u hem zult verontschuldigen. Hy was in ieder geval in goede handen”.

Op 'n aand lees hy ons briewe voor. Briewe uit die Berlynse ballingskap van Van Ostaijen. Vriendskap was 'n saak van eer in die lewe van Floris:

„Wij beiden voelen ons zeker zo sterk als een leger, want vaster en trouwer dan de wacht aan de Rijn zal onze vriendschap zijn”, het Van Ostaijen êrens oor vriendskap geskrywe. Na die lees van 'n paar vergeelde briewe spreek Jespers 'n profetiese woord: „De Pol” sê hy „word eens plechtig herbegraven . . .” en die dag kom. Die stadsbestuur van Antwerpen wat in 1918 Van Ostaijen uit sy diens verwyder het, laat sy eertydse klerk herbegrawe. Hy moet nou op die erepark lê. Jespers is aanwesig wanneer die kis oopgemaak word, hy rapporteer: „Daar lag De Pol. Het zonneken scheen op zijn voorhoofd en ge kondt zien dat hij blij was om het zonneken terug te zien. Hij zag ons en hij glimlachte. Toen verschoof de zon. Hij zag de officiëlen staan en zei: Maak gauw toe, ik wil ze niet zien”.

Dit gaan Jespers nou beter. Hy maak kartonne vir wandtapyte wat op wêreldtentoonstellings moet pryk. Koning Leopold moet 'n reusagtige skildery op glas vir sy slaapkamer hê. Eienaardige opdrag aan die man wat in die twintigerjare die toneeldekors vir die Vlaamse volkstoneel geskilder het. Roem en eer is aan die kom, Jespers verander nie, as mens altans. Sy vriende bly sy vriende, hy soek geen in ander kringe nie. In die somer kom hulle na sy buitehuise in Knokke. Na so 'n besoek skryf Gaston Burssens:

JESPERS

*De avond is zo stil als 't wezen kan.
Nog stiller dan bij 't luiden van de vespers.
Een wandeling door het land met Jespers
Is stiller dan ik zeggen kan.*

*De zee is niet zeer ver,
Iets verder dan de verste horizonnen.
Als wij haar ruisen voelen her en der
Is 't wonder van haar stilte reeds begonnen.*

*De veiden liggen lauw in dit geruis,
De mestlucht met de mist heeft ons omhangen.
We horen vele vogelzangen,
We zien één enkele vledermuis.*

*De wilgen zijn nog stiller dan ze krom zijn,
Verdoezeld in de stilt' en bijna zwart.
De boeren zitten stiller dan ze stom zijn,
En onze geest staat stil en wij zijn zonder hart.*

*De weiden liggen niet, ze hangen,
Ze hangen aan de mist, en 't is de mist die ligt.
Wij hebben ei zo na niet één verlangen,
Wij horen een gedicht.*

*De koeien, o de koeien,
Toen onze Lieve Heer de koe geschapen heeft
Wist Hij wel dat haar loeien
Een klacht zou zijn die om de stilte beeft.*

*De maan, want jy het maantje bidt zijn vespers
Stil als een wit konijn,
En ik en Jespers —
Wij luisteren naar de maneschijn.*

Jespers was 'n lang tyd 'n nie-roker en nie-drinker en in die natuur was hy soos Burssens dit stel, baie stil, amper eerbiedig. Tog het ek hom één keer baie luidrugtig gesien. Te Sint-Kruis-Male by Brugge op 'n stryddag. Hy het uit volle bors die Wilhelmus en Die Stem van Suid-Afrika gesing, want ons is daar om die onmiddellike hereniging van alle Dietse lande te eis. Nou moet daar strydkrete geroep word. Jespers skreeu dat hy rooi word soos 'n tamatie: „We moeten hard roepen”, sê hy, „want ze moeten het ver horen”. Langs hom staan 'n skilder, 'n goeie Vlaming natuurlik, maar as kunstenaar 'n pictor minor. Ons het in die voormiddag na sy werk

gekyk. Jaspers kon skerp wees in sy kritiek, maar hier het hy met 'n vriend te doen. Jaspers kyk met toegeknypte oë na 'n skilderstuk. Ek ril in die skilder sy plek. „Man”, sê hy, „daarboven in de rechterhoek, dat is een mooi stukje werk, daar moet ge nu een heel schildery van maken”. Dit was vriendskap, tak, en tog opregtheid.

'n Ander vriend, 'n musikus, het dirigent van 'n klein orkes geword en speel 'n paar aande in die week op die bo-verdieping van 'n bioskoop. Natuurlik is ons daar, die man moet ondersteun word. In die pouse sê Jaspers elke keer: „Clem, we wisten niet wat te doen en we zijn maar eens komen luisteren”. Nee, teatraal was Floris nooit nie, maar soms baie ontroer soos ek hom op 'n keer in 'n kerk gesien het.

Roem het inderdaad laat gekom. Dit was eers in 1954 dat die Jaspers-monografie in die Reeks van die monografieë van die Belgiese kuns verskyn het. Dit beteken ook offisiële erkenning van die kant van die staat, wat uitgewer is van hierdie reeks. Wanneer die boek in voorbereiding is, bekommer Jaspers hom weer oor sy vriende. Die skilder Paul Joostens het nog nie sy amptelike monografie gehad nie: „Men heeft voor die arme kerel toch nooit iets gedaan... de Paul Joostens is de Paul Joostens — ja — maar hij stond toch in de rij met Van Ostaijen en wij allen — en heeft toch dingen gemaakt voor 30 jaren, waar nu de jeugd zich mee bezig houdt, alsof ze waarachtig iets hebben uitgevonden”. Entoesiasies skryf Paul Joostens op 16 April 1953 — eienaardig dat 16 April die dag sal wees waarop Jaspers 12 jaar later sal sterwe: „Ja, mijn makker Floris Jaspers *co-avantgardist* 1917 heeft mij niet vergeten!” (Vet uitroepteken).

Nou is vir Jaspers definitief die tyd verby dat die Ontvanger van Inkomste die beste verspreider van sy werk was. Dié Antwerpenaars wat op daardie vendusies skilderye gekoop het, meestal mense uit die volk wat gekom het om op die Vrydagmark rommel vir knutselwerkies te kry, was in groot getalle op sy begrafnis. Hulle het destyds nie geweet watter kapitale hulle geïnvesteer het nie.

Wat is nou die boodskap wat Jaspers vir ons bring:

Eerstens vir die kunstenaars:

1. „Ik heb veel gereisd in de boeken. Heel de kunstgeschiedenis ken ik”. (Verklaring aan joernalis Joris Verdonck). Dus grondige kennis van die kunsgeschiedenis.

2. Elke kunsrigting moet bestudeer word en die beste moet daaruit gehaal word. En dan moet die eie persoonlike sintese gevorm word.
3. Dit lei tot veelsydigheid. Maar dit doen geen afbreuk aan die persoonlikheid nie.
4. Virtuositeit en die dekoratiewe kan groot kuns wees.
5. 'n Kunstenaar moet volhard en bly skilder in alle omstandighede van die lewe.

Tweedens aan ons, gewone sterwelinge:

1. Die Skepping is 'n genade van God en moet vir die mens 'n bron van vreugde wees.
2. Die mens moet in alles die skoonheid sien. Gaan dit nie, dan is daar nog altyd die humor en die ironie. Moenie jou vyande haat nie, maak hulle haat bespotlik.
3. Jaag nie agter roem of eer nie. Kom dit tog, dan gooi ons die kaartjie met ons tronkselnommer weg en steek (alleen by plegtighede) die dekorasies op.
4. Vriendskap is die sout van die lewe.
5. Eerbied vir Christus, in die lewe en in die kuns.
6. Trou, nie net aan jou volk nie, maar aan die stoutste drome van jou volk. Drome word eendag bewaarheid.

Met 'n woord van dank aan die Departement Kunsgeskiedenis van die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys, die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns en Mark Jaspers doer ver in Switserland, sê ons:

Welkom in Suid-Afrika, Floris Jaspers, ons hoop jy het hier gekom om te bly, mag jy 'n aanvaarde immigrant in die Suid-Afrikaanse kunslewe wees.

A. A. F. Teurlinckx.

* Openingswoord by 'n tentoonstelling van werke van Floris Jaspers in die Kunssaal van die Frans du Toit-gebou, P.U. vir C.H.O.